

تأملی در انتساب نظریه «حدوث دهری»

به جلال‌الدین دوانی

حامد ناجی اصفهانی^(۱)

حسین نجفی^(۲)

و تخطئه آراء او بویژه در رابطه با پیدایش جهان – بوجود آمد؛ زنجیره‌یی که با حضور اندیشمندی همچون میرسیداحمد علوی‌عاملی، ملاشمسای گیلانی، ملاعبدالرزاق لاهیجی و ملامحسن فیض کاشانی آغاز گشته و به حلقه‌های دوردستی همچون میرزا ابوالحسن رفیعی قزوینی، علامه طباطبایی و استاد سیدجلال‌الدین آشتیانی ختم میشود.

آقاجمال خوانساری یکی از حلقه‌های میانی این منازعات است که در حواشی تعلیقات خفری بر شرح جدید تجرید، به رد ایستار میرداماد درباره حدوث عالم و دفاع از نظریه زمان موهوم برخاسته است.^۱ در برابر او ملامحمد اسماعیل خواجه‌ی قرار دارد که در رساله ابطال‌الزمان الموهوم از میر و نظریه حدوث دهری جانبداری میکند.^۲

انتساب نظریه حدوث دهری به جلال‌الدین دوانی، برای نخستین‌بار توسط خواجه‌ی، در میانه همین جدالهای قلمی و در رساله ابطال‌الزمان الموهوم مطرح شده است. او در فصلی که آن را «تنبیه» نام داده، پس از اشاره به تلازم معنوی میان قول به نظریه «زمان تقدیری» و باور به حدوث دهری، مینویسد:

چکیده

باور به حدوث عالم، گزاره‌یی است که پس از اعتقاد به مبدأ یکتا، پیشانی‌نشین هر باورنامه الهی است. نظر خاص میرداماد در اینباره، اثبات گونه‌یی آغازمندی واقعی و فرازمانی برای عالم هستی است. او با اشاره به ناکامی فلاسفه پیش از خود در تبیین برهانی مسئله پیدایش جهان، محتوا و اصطلاح نظریه «حدوث دهری» را نتیجه ابداع خویش و بزرگترین ثمره منظومه حکمت یمانی میدانند. از سوی دیگر، ملامحمد اسماعیل خواجه‌ی در رساله ابطال‌الزمان الموهوم، با انتساب این نظریه به جلال‌الدین دوانی و تطبیق دیدگاه او بر آموزه حدوث دهری، تلویحاً به اقتباس این نظریه از آثار دوانی حکم نموده است. پژوهش حاضر با بررسی تحلیلهای متافیزیکی، مدعای خواجه‌ی را به داوری نشسته است.

کلیدواژگان: حدوث دهری، جلال‌الدین دوانی، میرداماد، خواجه‌ی، رساله ابطال‌الزمان الموهوم

بیان مسئله

پس از وفات میرداماد، منازعات دامنه‌داری در تصویب

تاریخ دریافت: ۹۸/۵/۱۴ تاریخ تأیید: ۹۸/۲/۱۴

(۱). دانشیار گروه فلسفه دانشگاه اصفهان؛ hamed.naji@gmail.com

(۲). دانشجوی دکتری فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه تربیت مدرس (نویسنده مسئول)؛ h.najafi@mirdamad.info